

ŞERHU'L-AKÎDETİ'T-TAHÂVİYYE'

Çev: Dr. Fethi Ahmet POLAT*

KUR'ÂN ALLAH'IN (CC) KELÂMI OLUP MAHLUK DEĞİLDİR.

METİN: "Şüphesiz ki Kur'ân, Allah'ın (cc) kelâmıdır. O'ndan söz olarak çıkmakla birlikte, keyfiyet malum değildir. Elçisine onu vahiy yoluyla indirmiştir. Müminler de hakikaten bunun böyle olduğunu tasdik etmiş ve onun gerçek anlamda Allah'ın kelâmı olduğunu kabul edip, mahlukâtın kelâmı gibi yaratılmış olmadığına tam bir itmi'nanla inanmışlardır. Kim ki Kur'ân'ı işitir de onun beşer kelâmı olduğunu iddia ederse, küfre girer. Şüphesiz Allah Teâlâ da böyle diyeni zemetmiş, ayıplamış ve; "Onu cehenneme sokacağım."¹ diyerek tehdit etmiştir. Allah (cc); "Bu ancak bir beşer sözüdür."² diyen kimseyi cehenneme sokmakla tehdit edince bildik ve tam anlamıyla iman ettik ki; Kur'ân beşerin yaratıcısının sözü olup, beşer sözüne benzemez.

ŞERH : Bu kâide kelâm ilminde üstün bir değeri hâiz olup, kelâmın ana meselelerinden biridir ve pek çok insanın ayağının kaydığı noktadır. İmâm Tahâvî'nin söyledikleri, düşünen kimseler için, Kur'ân ve sünnetteki delillerin de işaret ettiği hakikatin ta kendisidir. Bunu; şüphe, tereddüt ve bâtil görüşlerle bulanmamış olan akl-ı selîm de kabul eder.

Kelâmullâh hakkında dokuz farklı görüş vardır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

* Metin. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Seleme b. Abdilmelik el-Ezdi el-Hacri el-Misri et-Tahâvî (H.321)'ye aittir. Şerh ise Sadruddin Ebu'l-Hasen Ali b. Alâuddin Ali b. Şemsuddin Ebi Abdillah Muhammed b. Şerafuddin Ebi'l-Berakât Muhammed b. İzzuddin Ebi'l-İzz ed-Dimeşkî es-Sâlihî el-Hanefî (H.798) tarafından yapılmıştır. Tercüme, Abdullah b. Abdülhamîd el-Muhsin et-Türki ve Şuayb el-Arnâud tarafından tahkik, tahric, talik ve takdimi yapılan, Müessesetu'r-Risâle'nin iki ciltlik 1992 Beyrut baskısının. I/172-206. sayfalarından yapılmıştır.

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

1 74 Müddessir 26.

2 74 Müddessir 25

1. Kelâmullâh, insanların nefislerine, mânâlar olarak coşan, akan şeylerdir. Kimilerine göre bu, 'aklu'l-faal'den çıkar. Bu görüşü Sâbie ve filozoflar savunur.

2. Kelâm mahluk olup, Allah Teâlâ onu, kendinden ayrı olarak yaratmıştır. Bu, Mu'tezile'nin görüşüdür.

3. Kelâm, Allah'ın (cc) zatıyla kâim olan bir mânâdır ki bu da; emir, nehiy, haber ve istifhâm gibi durumlardan ibarettir. Bu, eğer Arapça ifade edilirse Kur'ân: İbrânice olursa Tevrat olur. Bu görüş de İbn Küllâb ve Eş'arî gibi takipçilerinin görüşüdür.

4. Ezelde bir araya getirilmiş olan kadîm harfler ve seslerden ibarettir. Bu, bir kısım kelâmcıların ve hadisçilerin görüşüdür.

5. Kelâmullâh birtakım harfler ve seslerden ibaret olmakla birlikte Cenâb-ı Hak önceden bunlarla konuşuyor değilken, sonradan konuşmuştur. Bu da Kerrâmiye vb görüşüdür.

6. Kelâm, Allah Teâlâ'nın kendisi ile kâim olan ilim ve iradesinde, sonradan yaratmış olduğu bir şeydir. El-Mu'teber'in³ müellifi ile El-Metâlibu'l-Âliye'nin yazarı Fahrüddîn er-Râzî de (H.606) bu görüştedir.

7. Kelâm Allah Teâlâ'nın bizzat kendi zâtıyla kâim olan şeydir. Fakat Allah Teâlâ onu, kendisinin dışında yaratır. Mâturîdî bu görüştedir.

8. Kelâm lafzı, Allah Teâlâ'nın zâtında olan kadîm mânâ ile kendisinin dışında yaratmış olduğu seslere işaret eden bir lafz-ı müşterektir. Bu, Ebu'l-Meâlî ve onu destekleyenlerin görüşüdür.

9. Allah Teâlâ her zaman (ezel-ebed) mütekellimdir. Dilediği an ve dilediği biçimde konuşabilir. O, işitilebilen bir sözle konuşur. Kelâmının seslendirimi kadîm değilse de, cinsi kadîmdir. Bu görüşü, hadis ve sünnet imamları savunmaktadır.

Üstad Tahâvî'nin, "إِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ" sözünde "إِنَّ" lafzının hemzesi, daha önce geçen "وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ" ve "إِنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ لَا شَرِيكَ لَهُ" sözlerine affen kesreli okunmuştur. Üç yerde de bu şekildedir. Çünkü bunlar, en başta geçen "نَقُولُ فِي تَوْحِيدِ اللَّهِ" kısmının mekûlu'l-kavli durumundadır.

Tahâvî'nin; "Kur'ân Allah'ın kelâmı olup, O'ndan söz olarak sudûr etmiştir. Ama bu sudûrun nasıl gerçekleştiği meçhuldür." sözü, Mu'tezile'ye bir cevaptır. Çünkü Mu'tezile, daha önce de geçtiği gibi, sözün O'ndan çıkmadığını iddia etmektedir. Onlar "كَلَامُ اللَّهِ" terkinde kelâmın Allah lafzına

nispet edilmesinin, "بيت الله" ve "ناقة الله" tamlamalarındaki gibi bir teşrîfe işaret ettiğini söylerler.

Doğrusu Mu'tezile sözleri, konuldukları anlamlardan kaydırmaktadır. Bu yüzden de iddiaları doğru değildir. Çünkü Allah lafzına nispet edilen şeyler mücerret (*manevî*) ve müşahhas (*maddî*) olmak üzere iki kısımdır. "Allah'ın devesi", "Allah'ın evi" gibi müşahhas şeylerin Allah'a izâfe edilmesinin teşrîf için olduğu doğrudur. Çünkü bunlar O'nun (sıfatı ya da fiili değil) yaratıklarıdır. Oysa; "قهر الله، علو الله، حياة الله، كلام الله، كبرياء الله، جلال الله، عزة الله" gibi tamlamalar böyle değildir. Çünkü bunlardan hiçbirisinin O'nun yaratıklarından olması mümkün değildir. Aksine tümü O'nun sıfatlarındandır.

Konuşabilme, kemâl sıfatlarından olup bunun tersi bir noksanlık âlâmetidir. Çünkü Allah Teâlâ; "*Musa'nın kavmi, onun yokluğunda zinet takımlarından yaptıkları boğuk bir ses çıkaran bir buzağı heykeline tapmaya başladılar. Bunun kendileriyle ne konuşabileceğini ne de onlara hiçbir biçimde yol gösteremeyeceğini görmüyorlar mıydı sanki?*"⁴ buyurmaktadır. Doğrusu onlar, putperest ve de kafir olmalarına rağmen, Mu'tezile'den daha akıllıdır. Çünkü onlar Musa'ya; "*Senin Rabb'in de konuşamaz.*" diye mukabelede bulunmamışlardı. Yine Allah Teâlâ buzağı heykeli hakkında; "*Peki, görmüyorlar mıydı ki, onlara cevap veremez; hiçbir zarar ve hiçbir fayda da veremez.*"⁵ buyurmaktadır. Demek ki söz söyleyememek ve konuşamamak bir eksiklik olup, buzağının tanrı olmadığına delildir.

Mu'tezile'nin en çok korktuğu şey de bu sözden, mutlak olarak teşbih ve tecsime düşüleceğidir. Oysa onlara; "*Cenâb-ı Hakk, kendi azamet ve celâline yakışan bir tarzda konuşur.*" dersek bu tereddütleri zâil olacaktır. Nitekim görmez misin ki Allah Teâlâ; "*Bugün ağızlarını kilitleriz; bize elleri konuşur, ayakları şahitlik eder.*"⁶ buyurmaktadır. Biz, ellerin konuşacağına tam bir teslimiyetle iman ederiz, ancak keyfiyetini bilemeyiz. Yine; "*Derilerine dediler ki: 'Niçin aleyhimize şahitlik yaptınız?' Deriler; 'her şeyi konuşuran Allah bizi de konuştu. İlk defa sizi O yaratmıştı. İşte O'na döndürülüyorsunuz' derler.*"⁷ buyurulmaktadır. Çakıl taşlarının ve yemeğin tesbihte bulunması ve

4 7 A'râf 148.

5 20 Tâhâ 89.

6 36 Yâsîn 65.

7 41 Fussilet 21.

taşın selam vermesiyle; harflerden ve seslerden oluşan ve boğazdan çıkan seslere benzeyen (ama gerçekte ne bir ağzın ne de ses tellerinin işlev gördüğü) seslerin de durumu böyledir.

İşte Şeyh Tahâvî de buna işaretle; "O'ndan söz olarak sudûr etmiştir, fakat keyfiyeti bilinmez." demektedir. Yani kelam (söz) bizzat O'ndan çıkmıştır, O konuşmuştur. Ancak bu sözü nasıl tekellüm etmiştir onu bilemeyiz.

Bu mânâyı daha da güçlendirmek için (Tahâvî), "قولاً: söz olarak" lafzını, işin gerçekte vukû bulduğunu gösteren bir te'kid olarak eklemiştir. Nitekim Allah Teâlâ da bunun hakikatte (gerçekten) var olduğunu, mecâzî bir ifade olmadığını göstermek için bu konuşma(nın sonuna); "Allah Musa ile bir konuşma ile konuştu"⁸ şeklinde "تَكْلِيمًا" masdarını eklemiştir. O halde, hakikat ortaya çıktıktan sonra yanılda ısrar etmek, ancak sapıklık olabilir.

Yedi kırâat imamından birisi olan Ebû Amr İbnu'l-Alâ'ya (H.154) birisi; "[Yukarıdaki ayeti] senin, "كَلَّمَ اللّٰهَ مُوسَى" şeklinde [Allah lafzını mef'ûl olarak] okumanı dilerdim ki burada konuşan Allah değil Musa olsun." dedi. Ebû Amr cevaben; "Farzet ki burayı senin dediğin gibi okudum; peki, "وَلَمَّا جَاءَ هُوَسَى : Musa randevumuza geldiğinde Rabb'i onunla konuştu."⁹ ayetini ne yapacaksın?" dedi. Adam bu cevaba şaşırıp kaldı.

[Ayrıca] Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde, Allah Teâlâ'nın cennetlikler ve diğer mahlukatla konuştuğuna dair pek çok örnek bulunmaktadır. Ayet-i kerîmede; "Çok merhametli olan Rab'den onlara, sözlü olarak selam vardır."¹⁰ buyrulur. Hz. Peygamber de şöyle demiştir: "Cennet ehli nimetler içerisindeyken üzerlerine bir nur parlayıverir ve onlar gözlerini göğe dikerler. Bir de bakarlar ki Allah (cc) onlara üzerlerinden bakmaktadır. Allah Teâlâ; "ey cennet ehli, sizlere selam olsun!" der. İşte ayetteki selam da budur. Allah'a baktıkları müddetçe içinde buldukları bu nimet sebebiyle başka hiçbir şeyle ilgilenmezler. Bu durum, Allah'ın (cc) onlardan perdelenip [gözlerinin önünden kaybolup] sadece nur u bereketinin üzerlerinde kalmasına kadar devam eder."¹¹ Bu hadisi, İbn Mâce ve diğer hadis kaynakları zikreder. İşte Hz. Peygamber'in bu sözü; kelâmullâh, rü'yetullah ve Allah'ın yukarıda oluşu konularını ispat etmektedir. Hal böyleyken, nasıl olur da "Allah'ın (cc) kelâmının tümü tek bir mânâdan ibarettir" denilir? Şüphesiz

8 4 Nisâ 164.

9 7 A'raaf 143.

10 36 Yâsîn 58.

11 İbn Mâce, Mukaddime. 13.

ki Allah Teâlâ; "Allah'a (cc) verdikleri sözü ve yeminlerini az bir pahaya satanlar var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah (cc) kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları yüceltmeyecektir."¹² buyurmuş ve konuşmayacağını ifade etmek sûretiyle onları aşağılamıştır. Buradaki "konuşmama", onurlandırma anlamında bir konuşmanın yapılmayacağı mânâsındadır. Doğrusu da budur. Çünkü diğer bir ayette Allah Teâlâ ateşte olanlara; "Yıkılın karşımdan, benimle konuşmayın!"¹³ diyeceğini haber vermiştir.

Öte yandan, eğer mümin kullarına konuşmayacak olsaydı bu hususta bir üzüntü meydana gelmiş ve müminlerle kafirler aynı muameleye tâbi tutulmuş olurdu. "Allah (cc) kafirlerle aslâ konuşmayacaktır!" demenin de anlamı kalmazdı. Nitekim Buhârî Sahih'inde; "Allah Teâlâ'nın Cennet Ehli İle Konuşması Bâbı."¹⁴ şeklinde bir bâb açar ve konuyla ilgili pek çok hadis nakleder. Öyleyse cennet halkının en büyük nimeti Allah Teâlâ'nın cemâlini görmeleri ve O'nun da kendileriyle konuşmasıdır. Bunu kabul etmemek, cennet nimetlerini inkar etmek demektir. Yine bunu inkar, cennet ehlinin, olmazsa olmaz kabilinden en yüce ve en faziletli nimetlerini inkardır.

Mu'tezile'nin, "اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ: Allah (cc) her şeyin yaratıcısıdır."¹⁵ ayetini delil getirerek; "Kur'ân da bir 'şey'dir ve bu da "كُلٌّ" lafzının umûmu içerisinde değerlendirilir. Öyleyse Kur'ân da mahluktur" demeleri son derece tuhaftır. Çünkü onlara göre, kulların fiillerinin tümü Allah'ın yarattığı şeylerin dışındadır.[Kul fiilinin hâlıkıdır.] Bunların tümünü Allah (cc) değil, kulların kendisi yaratır." Şimdi kalkıp "kulların fiillerini" "كُلٌّ" lafzının kapsamından çıkardılar da "kelâmullâh"ı buna dahil ettiler. Hem de kelâm, Allah'ın bir sıfatı ve tüm 'şeyler'in kendisi ile [ol emri] yaratılmış olduğu bir sıfatken...[Elbette ki şeyler kelâm sıfatıyla var olur.] Çünkü mahlukat Allah'ın emriyle [konuşması ve ol demesiyle] vücuda gelir. Nitekim Allah Teâlâ; "Güneşi, ayı ve yıldızları boyun eğer halde yaratan O'dur. İyi bilin ki 'yaratma' ve 'emir' O'nundur."¹⁶ buyurmuş ve 'yaratma' ile 'emr'i ayrı ayrı zikretmiştir. Eğer 'emir' de [dolayısıyla kelâm] yaratılmış olsaydı, onu yaratmak için verilen emrin bir başka emirle,

12 3 Al-i İmrân 77.

13 23 Mu'minûn 108.

14 Buhârî, Kitâbu't-Tevhîd.

15 13 Ra'd 16.

16 7 A'râf 54.

bunun da yine bir başkasıyla yaratılmış olması gerekecek ve ilânihâye devam etmekle bu durum *teselsül* ilzam edecekti. Oysa *teselsül* bâtıdır.

Mu'tezile'nin; "Allah'ın sıfatlarının tümünün –ilim, kudret ve diğerleri- O'nun mahluku olduğu" şeklinde bâtil olarak ileri sürdükleri sözün söylenmesi apaçık küfürdür. Çünkü bu durumda 'ilim' bir 'şey', 'kudret' bir 'şey' ve 'hayat' bir 'şey' olur ve bunların tümü "كُلُّ" lafzının umûmuna girer. Bu durumda bunların, Allah (cc) yokken var olmuş olmaları gerekirdi. Şüphesiz Allah (cc) onların bu söylediklerinden münezzehtir.

Diğer taraftan Allah Teâlâ'nın kendinden başka bir [yer ya da cisimde] var olan konuşma sıfatı ile konuşmuş olması da doğru değildir. Nitekim bazı canlılarda yaratmış olduğu kelâm bu kabildendir. [Örneğin ellerin konuşması Allah Teâlâ'nın konuşması anlamında değildir.] Eğer öyle olsaydı, ayette "konuşan" ile "konuşturan" ayırt edilmezdi. Oysa derilerin bizzat kendileri, "Allah konuştu" dememiş, aksine "Allah bizi konuşturdu" demişlerdir. [Eğer böyle bir konuşmanın Allah'a isnat edilmesi doğru olsaydı] mahlukatın tümünde yaratılan konuşma kabiliyeti sayesinde, Allah Teâlâ'nın konuşulan sözlerle –bunlar ister saçmalık, ister yalan, ister küfür, ister hezeyân olsun fak etmez- mütekellim olması gerekirdi. Oysa Allah (cc) bunlardan beridir.

Bu şekilde bir görüşü, vahdet-i vücûda inananlar benimsemektedir. Nitekim İbn Arabî bir şiirinde şöyle söyler:

"Varlık alemindeki kelâmın tümü O'nundur.

Bu ister milyonların ağzından, isterse tek bir ağızdan çıksın fark etmez."¹⁷

Eğer bir kimsenin başka birinde var olan bir özellikle vasıflandırılması doğru olsaydı, o zaman gören birine kör denebileceği gibi, kör olan birisinin de gördüğü iddia edilebilirdi. Çünkü gözleri gören kişi, bir başkasında var olan 'körlük'le; kör ise yine bir başkasında var olan 'görme' sıfatıyla nitelendirilmiş olurdu.[Yine böyle bir şeyi söylemek doğru olsaydı] Allah Teâlâ'nın zâtının dışında [bir nesnede] yaratmış olduğu renkler, kokular, tatlar, uzunluk, kısalık vb sıfatlarla nitelendirilmesi câiz olurdu.

Buna benzer bir örneği, İmam Abdülazîz el-Mekkî'nin (H.240) Bişr el-Merrîsî'yi (H.218) halife Me'mûn (H.218) önünde; Kur'ân metnine bağlı kalarak delil getirip susturduğunda görüyoruz. Bişr o esnada; "Ey halife! Benimle, Kur'ân metnini delil getirerek münakaşa etmeyi bıraksın. Kur'ân'dan başka bir şeyle münâzarada bulunsun. Bu durumda eğer ona Kur'ân'ın mahluk olduğunu

17 İbn Arabî, el-Fütühât el-Mekkiyye. 4/141. (Kitabın basım yeri ve yılı verilmemiş).

kabul ettiremezsem, [halifeye] kanımı dökmek helal olsun" dedi. İmam Abdülazîz de; "Peki sen mi, yoksa ben mi önce sorayım?" dedi. Bişr; "Önce sen sor" diye cevapladı. [Abdülazîz dedi ki:] "Bişr öyle demek sûretiyle, sözün ilk defa bende olmasının dezavantajıyla bir yanlış yapmamı umuyordu. Ben ona şunu söyledim: 'Sen şu üç şeyden birini kabul etmek zorundasın. Ya dersin ki; 'Kur'ân mahluktur' -ki bu bana göre sadece senin görüşündür ve beni bağlamaz-veya dersin ki; '[Allah] kelâmı kendi zâtıyla kâim olarak ve kendi içinde yaratmıştır'; ya da 'kelâmını kendinden başkasında yaratmıştır' dersin." Bişr cevaben; "Ben diğer şeylerin tümü gibi, Allah'ın (cc) Kur'ân'ı yarattığını söylüyorum" dedi ve net bir cevap vermekten kaçındı. Me'mûn bunun üzerine; "Açıklamayı sen yap, görülüyor ki Bişr susakaldı" dedi.

Abdülmelik konuyu şöyle açıkladı: "Eğer 'Allah kelâmını kendinde yarattı' derse bu muhâl olur. Çünkü Allah (cc) yaratılmış olan *hâdisler* için bir mahal değildir.

Eğer 'Allah kelâmı, zâtı ve kendisiyle kâim olarak yaratmıştır' derse bu da muhâl olur. Çünkü nasıl bir *iradenin* varlığı, ancak bunu isteyen bir *mürîd* ile ve bir *ilmin* varlığı da ancak bir *âlim* ile mümkünse; bir sözün de varlığı ancak bir *mütekellim* [konuşan] ile mümkün olabilir. Bir söz ki, müstakil olarak kendi kendine var olacak [kadîm bir söz olarak], ama Allah konuşacağı zaman da zâtı ile konuşmuş olacak demek imkansızdır.

Eğer Bişr; "Allah onu kendinden başkasında yaratmıştır" diyorsa, akıl ve mantık Allah Teâlâ'nın bir başkasında yarattığı sözlerin, artık kesin olarak Allah'ın sözleri olmadığını gerektirir ki bu görüş de böylece imkansız hale gelir. Çünkü bunu savunan kimse Allah'ın (cc) kendisinin dışında yaratmış olduğu tüm sözlerin kelâmullâh olduğunu iddia etmiş olur.

Tüm bu söylediklerimizden kelâmın mahluk olmadığı ortaya çıktığına göre bu ancak Allah'ın (cc) sıfatı olsa gerektir." Bunlar İmam Abdülazîz'in, el-Hayde isimli kitabında geçen sözleridir.

"كُلُّ" lafzının bütün her şeyi kuşatıcı olması anlamında umûm ifade etmesi yerine göredir ve bu durum karînelerle belirlenir. Görmez misin ki ayet-i kerîmede; "[Rüzgar] Rabb'inin emriyle her şeyi yıkar, mahveder. Derken onlar o hale geldiler ki eulerinden başka bir şey görünmez oldu."¹⁸ buyurulmaktadır. Oysa *euler* de bir şeydir ama rüzgarın yıktığı her şey kapsamında değerlendirilmemiştir. Çünkü ayette kastedilen mânâ; genel olarak, fırtınanın yıkabileceği şeylerle yıkımı hak eden nesnelere yerle bir edilmesidir.

Örneğin Belkıs'dan bahseden ayette de; "Kendisine her şey verilen..."¹⁹ denilmiştir. Buradaki her şeyden maksat da, bir melikenin ihtiyacı olacak türden şeylerdir ki bu da ayetteki ipuçlarından anlaşılır. Çünkü ayet-i kerîmede geçen Hüdhüd kuşunun vermek istediği mesaj; Belkıs'ın yönetim konularında başarılı bir melike olduğu ve devlet işlerini bihakkın çekip çevirebilmek için başka hiçbir şeye ihtiyacı olmadığıdır. [Kur'ân-ı Kerîm'de] bu tür örnekler oldukça fazladır.

"Allah her şeyin yaratıcısıdır." ayetinden de, tüm yaratılan şeyler kastedilmiştir. Allah'ın dışındaki her varlık mahluktur. Bu genellemenin içine, kulların bütün fiilleri de dahildir. Yaratıcının kendisi ise bunun dışındadır. [Aynı şekilde] sıfatları da Allah Teâlâ'dan ayrı düşünülemez. Çünkü Allah (cc) kemâl sıfatlarıyla muttasıf olup, sıfatları O'nun ile dâimâ var olagelmiştir ve zâtından da aslâ ayrı değildir. Nitekim Şeyh Tahâvî'nin; "Yaratması [vukûa gelmeden] önce de sıfatlara sahiptir [sıfatları kadîmdir]." sözünde de buna işaret vardır. Mu'tezile'nin bizzat kendileri tarafından dile getirilen bu delil de aslında onların yanlış yolda olduğunu gösterir. Çünkü madem ki ; "Allah her şeyin yaratıcısıdır." ayeti de mahluktur, o zaman bu ayetin delil olması da mümkün değildir."

Mu'tezile'nin; "إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا"²⁰ ayetinde "جعل" fiiline yaratmak anlamı vererek; "Biz bu Kur'ân'ı Arapça yarattık." şeklinde anlayıp bunu da görüşlerine delil getirmeleri de saçmadır. Çünkü "جعل" fiili eğer yaratmak anlamında kullanılırsa; "Zulumâtı ve nûru yarattı."²¹ "Her canlıyı sudan yarattık. Düşünmüyorlar mı? Yer onları sarsmasın diye onun üzerinde sağlam dağlar yarattık."²² ayetlerinde olduğu gibi tek mef'ûl alır. Ama bu fiil iki mef'ûl alıyorsa o zaman yarattı anlamında kullanılmıyor demektir. Örneğin şu ayetlerde böyledir: "Antlaşma yaptığınız zaman Allah'ın ahdini tam yerine getirin, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın, çünkü Allah'ı üzerinize kefil yaptınız."²³ "Allah'ı yeminlerinize engel yapmayın."²⁴ "Onlar ki Kur'ân'ı bölük bölük ettiler."²⁵ "Ellerini boynuna bağlanmış hale koyma."²⁶ "Allah ile beraber diğer bir ilah edinme!"²⁷ "Rahmanın kulları

19 27 Neml 23.

20 43 Zuhruf 2.

21 6 En'âm 1.

22 21 Enbiyâ 30-31.

23 16 Nahl 91.

24 2 Bakara 224.

25 15 Hicr 95.

26 17 İsrâ 29.

olan melekleri dışı saydılar."²⁸ Buna benzer örnekler Kur'ân-ı Kerîm'de çok fazla bulunmaktadır. İşte; "Biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık." ayeti de bunlardan birisidir.

Mu'tezilenin; "O mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısındaki ağaçtan kendisine şöyle nida edildi."²⁹ ayetini delil getirerek Allah'ın kelâmı ağaçta yarattığını ve Musa'nın da ağaçta yaratılan bu kelâmı duyduğunu söylemeleri de saçmadır. Onlar ayetin başını sonunu görmeden konuşmuşlardır. Çünkü Allah Teâlâ; "نُودِي: nida edildi" demiştir. Nidâ ise uzaktan söz söylemektir. Musa kelâmı, vadinin her iki yakasından da işitmiştir. Bu yüzden önce; "Oraya geldiğinde vadinin sağ yanından nidâ edildi." denmiş, ardından "mübarek yerdeki ağaçtan" buyurulmuştur. Yani bu nidâ, mübarek bir vadide, ağaç tarafından gelmiştir. Bu Arapçadaki; "Evden Zeyd'in sözünü işittim." demeye benzer. Söz konusu kelâmın evden geliyor olması hasebiyle böyle denilmiştir. Yoksa konuşan ev değildir. [Bu ayette onların dediği gibi] eğer kelâmullâh ağaçta yaratılmış olsaydı; "Ey Musa, gerçek şudur ki alemlerin Rabb'i olan Allah Ben'im Ben!"³⁰ sözünün sahibi, Allah'tan başkası olmalıydı. Oysa bu sözü söyleyenin Allah'tan başkası olması düşünülebilir mi? Yine böyle bir sözün Allah'tan gayrisinca söylenmesi küfür olmasaydı, Firavun'un; "Ben sizin en yüce Rabb'inizim."³¹ sözünde de bir yanlışlık olmazdı. [İşte Mu'tezile böyle yapmakla] bu iki sözü de kendi bozuk itikadlarına göre parçalamış oluyor. Biri Allah'ın ağaçta yarattığı bir söz, diğeri Firavun'un yarattığı bir söz!... [Doğrusu] tahrif ve tebdilde bulunmuş ve Allah'tan başka bir yaratıcıya inanmış oldular. Bu konu hakkında inşallah "Kulların Fiilleri" bahsinde de konuşulacaktır.

Eğer; "Allah Teâlâ ayet-i kerîmede; "O, şerefli bir elçinin sözüdür."³² buyurmaktadır ki bu, Kur'ân'ın bir elçi tarafından -Cebrâîl ya da Muhammed (sav)- ihdâs edildiğini gösterir" denilirse şöyle cevap veririz: Elçinin zikredilmiş olması, onun bir mürsil (elçiyi gönderen) tarafından, tebliğ etmesi gereken bir mesajı ulaştırması vazifesi gördüğü anlamına gelir. Çünkü ayette bir melek ya da bir peygamberin sözü denmemiştir. Buradan da anlıyoruz ki elçi, sadece ve sadece, sözü gönderenin direktiflerini iletmiştir. Yoksa sözü kendisi ihdâs etmiş değildir. Öte yandan elçi kelimesi bir yerde Cebrâîl'e, diğesinde ise Hz.

27 17 İsrâ 39.

28 43 Zuhuf 19.

29 28 Kasas 30.

30 28 Kasas 30.

31 79 Nâziât 24."

32 69 Hâkka 40; 81 Tekvîr 19.

Muhammed'e işaret etmektedir. [Ayrıca] "قول: Söz" kelimesinin bir ayette Peygamber'e, diğerinde Cebrâîl'e isnad edilerek kullanılması da bu hususun tebliğle ilgili olduğunu göstermektedir. Çünkü bu sözü onlardan herhangi birisi söylemiş olsaydı, diğerinin söylememiş olması icap ederdi. Aynı şekilde ayette, "güvenilir bir elçi" buyurulması bu sözü ileten elçinin, tebliği ile görevli olduğu mesajda bir arttırma ya da eksiltmede bulunmadığını da gösterir. Tam aksine görevi hususunda güvenilir olup, sözü gönderen zâtın mesajını da [eksiksiz] ulaştırır. Üstelik Allah Teâlâ Kur'ân'ın beşer sözü olduğunu söyleyeni de tekfir eder. [Malumdur ki] Hz. Muhammed de bir beşerdir. Kim ki Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in sözü olduğunu iddia ederse kafir olur. Bu açıdan bakıldığında; o bir beşer sözüdür, o bir cinin sözüdür ya da o bir meleğin sözüdür demek arasında hiçbir fark yoktur.

[Hem] söz dediğin şey onu ulaştırana değil, ilk olarak söyleyene aittir. Örneğin kim ki Birisinin; "قفنا نبك من ذكرى حبيب ومنزل: *Ey yolcu dur! Yarin hatırası ve yurdunu düşünüp beraber ağlayalım.*"³³ dediğini işitse hemen, "Bu İmruu'l-Kays'ın sözüdür." der. Yine; "إنما الأعمال بالنيات: *Ameller niyetlere göredir*"³⁴ sözünü kim duysa hemen, "Bu Hz. Muhammed'in sözüdür." der. Öte yandan bir kimse; "الحمد لله رب العالمين"³⁵ cümlesini duysa, "Bu Allah'ın kelâmıdır." der. Elbette ki bunları, eğer biliyorsa söyler. Bilmeyen ise, "bu söz kime aittir bilmiyorum" der. [Bununla birlikte] bunu kim kabul etmez ve; "Bu söz Allah'ın değildir." derse, ayıplanır, yalanlanır. Bunun içindir ki bir başkasından nazım ya da nesir olarak bir söz işiten kimse; "Bu söz kime aittir? Sana mı, bir başkasına mı?" diye sorar.

Özetlemek gerekirse; dört mezhep ve halef-selef tüm Ehl-i Sünnet, kelâmullâhın mahluk olmadığına ittifak etmiştir. Ancak daha sonra müteahhirün ulemâ kelâmullâh hususunda; "Acaba kendi kendine var olan tek bir mânâ mı, yoksa Allah'ın daha önce mütekellim değilken sonradan kendileriyle konuştuğu harfler ve sesler midir? Yoksa kelâmı da kadîm olup dilediği zaman ve dilediği biçimde konuşagelen midir?" şeklinde ihtilafa düştüler.

Mu'tezile'den, "Kur'ân gayr-ı mahluktur" diyenler de olmuştur. Ancak bunu söyleyenler 'غير مخلوق: *Yaratılmamış*' tabirini, 'غير مختلق: *Uydurulmamış*' anlamında kullanmışlardır. Onlara göre Kur'ân ne

33 Zevzenî, Şerhu'l-Muallakâti's-Seb', Yay, Dâru Sâdır, Beyrut, Tarihsiz, s. 7.

34 Buhârî, Bed'u'l-Vahy, 1; İmân, 41.

35 1 Fâtihâ 1.

uydurulmuştur, ne de yalan bir sözdür, bilakis gerçek ve doğru bir sözdür. Şüphe yok ki 'gayr-ı mahluk' terkininin 'gayr-ı muhtelak' anlamında olmadığı tüm müslümanlarca bilinen bir şeydir.

Ehl-i Kible arasındaki tartışma; "kelâmın Allah'ın yarattığı bir mahluk olup olmadığıyla Allah'ın bizzât kendisiyle konuştuğu [bir kelâm olup olmadığı] ve "konuştuğu bu kelâmın O'nun zâtıyla kâim olup olmadığı" hususundadır. Kur'ân-ı Kerîm'e uydurma ya da yalan bir söz demenin yanlış olduğunu tüm müslümanlar kabul etmektedir. Çok açık bir biçimde bilindiği gibi Mu'tezile ve diğer bid'atçı mezheplerin büyükleri; tevhîd, sıfatlar ve kader konusundaki inançlarını ne Kur'ân, ne sünnet, ne sahâbe, ne de tâbiûna dayandırdıklarını söylerler. Onlar kendilerine yol gösterenin, akılları ve farklı din imamı olduğunu ifade ederler.

Eğer insanlar temiz fitratları ve akl-ı selimleriyle başbaşa kalacak olsalardı, aralarında ihtilaf olmayacaktı. Ama şeytan bazı insanlara birtakım yanlışlar ilkâ ediyor ve bunlarla insanların arasını ayırıyor. "Kitapta ayrılığa düşenler elbette derin bir anlaşmazlık içerisindedirler."³⁶

Tahâvî'nin sözünden maksat; 'Allah'ın kelâmının kadîm olduğu ve dilediği zaman ve dilediği biçimde konuştuğu/konuşacağı'dır. Nitekim Ebû Hanîfe'nin (H.150) el-Fıkhu'l-Ekber'inde söylediği sözün de anlamı budur. İmam şöyle der: "Kur'ân, mushaflarda yazılan, hafızalarda korunan, dillerde okunan ve Nebî'ye (sav) indirilen kelâmdır. Bizim Kur'ân'ı okumamız yaratılmıştır, oysa Kur'ân mahluk değildir. Kur'ân'da Allah Teâlâ'nın Musa ve diğer peygamberler, Firavun ve İblis hakkında haber vererek zikrettiği şeylerin tümü kelâmullâhtır. Oysa Musa ve diğer mahlukâtın tümünün sözleri yaratılmıştır. Kur'ân ise onların değil Allah'ın sözüdür. Musa kelâmullâhı işitmiştir. Allah Teâlâ onunla konuşurken kadîm sıfatı olan kelâm sıfatıyla konuşmuştur. O'nun sıfatlarının hepsi, yaratılmışların sıfatlarından farklıdır. Bilir, ama bizim bilmemiz gibi değil; güç yetirir, fakat bizim güç yetirmemiz gibi değil; görür, lâkin bizim görmemiz gibi değil; konuşur, fakat bizim konuşmamız gibi değil."

İmâm-ı A'zâm'ın; "Allah Teâlâ Musa ile konuşurken kadîm sıfatı olan kelâm sıfatıyla konuşmuştur." sözüyle anlaşılıyor ki, Hz. Musa vadiye geldiği zaman [o an] Allah Teâlâ onunla konuşmuştur. Yoksa ezeli ve ebedi

var olan bir sözle; "ey Musa..." diye başlayan bir kelâmı iletmiş değildir. Zaten "Musa sözleşme yerine geldiği vakit Rabb'i onunla konuştu." ayetinden de bu anlaşılır.

Ebû Hanîfe'nin sözlerinde, onun takipçilerinden olan Mâturîdî vb bazı kimselerin söylediği; "Allah'ın kelâmı kendi kendine var olan bir mânâdan ibaret olup, onu işitebilmek mümkün değildir. Ancak Allah Teâlâ sesleri havada yaratmıştır" iddialarına da cevap vardır.

"Kelâm O'nun kadîm sıfatlarındandır." ifadesinde de; "Kelâm vasfı önceden yok iken, Cenâb-ı Hakk'ta sonradan vücûda gelmiştir." diyenlerin görüşlerini inkar söz konusudur.

Özetlemek gerekirse Mu'tezile'nin kelâmla ilgili olarak; bunun Allah Teâlâ'nın dilemesi ve kudretine bağlı olduğu ve istediği zaman konuştuğu; konuşurken de önce [bir sözü daha sonra bir başka sözü söyleyecek tarzda] konuştuğu şeklindeki tüm görüşleri doğrudur ve kabul edilmelidir. Aynı şekilde; "Allah'ın kelâmı kendisiyle kâimdir. Kelâm onun sıfatı olup, sıfat aslâ mevsûfundan ayrı düşünülemez" diyenler de doğru söylemektedir ve bunlar da kabul edilmelidir. Çünkü yapılması gereken şey, her iki taraftan da doğru olanların alınması, şeriat ve aklın reddettiklerinden de geri durulmasıdır.

Eğer bize; "[Madem ki Allah'ın kelâmı bu Kur'ân'dır ve her okunduğunda bu okunan şeyler kelâmulâh olmaktadır] o zaman bu durum hâdis olan şeylerin Allah'ın zâtıyla kâim olduğunu göstermez mi?" diye sorulacak olursa cevabımız; "Elbette bunu gösterir. Çünkü bu söz/durum zaten kapalı bir sözdür. Kaldı ki bu anlamda hâdis olan şeylerin Allah'ın zâtıyla kâim olmasını imamlardan kim inkar etmiştir ki? Hem Kur'ân ve sünnetin nasları ve din büyüklerimizin de sözleri bunu içermektedir. Üstelik mantık da bunu gerektirir." şeklinde olacaktır.

Hiç kuşkusuz bütün peygamberler insanlara çağrıda bulunup, Allah'ın onlara; "Şöyle nidâ etti, şöyle vahyetti, şöyle dedi" şeklinde sözlerini aktarmışlar, bununla birlikte [aslâ] "bu sözler mahluk olduğu için Allah'tan ayrı düşünülmemelidir." gibi bir şey de söylememişlerdir. Tam aksine ümmetlerine; "Konuşan bizzat Allah'ın kendisidir. Söz başkasıyla değil bizzat kendisiyle kâimdir. Konuşan ve söyleyen O'dur." demişlerdir. Meselâ Hz. Aîşe ifk hadisesinde; "Vallâhi, Allah'ın benim hakkımda vahy-i metlûv ile konuşacağını sanmıyordum."³⁷ demiştir. Eğer Allah Teâlâ tüm bu anlatılanların aksine bir şeyi kastetmiş olsaydı, o zaman buna bir açıklık getirmesi gerekirdi. Çünkü bir

37 Buhârî, Şehâdet 15; Megâzî, 34; Tefsîr 34, 6; Tevhîd, 35, 52; Müslim, Tevbe, 56; Ebû Dâvûd, Sünne, 20; Muvatta', Hac, 245; Müsned, 6/197.

konunun, ihtiyaç duyulduğu anda açıklığa kavuşturulmayıp beyanın geciktirilmesi câiz değildir. Hem hiçbir sözlük ve hiçbir akılda; "Konuşan bir kimsenin kelâmının kendisinde değil de bir başkasında ortaya çıkması" [şeklinde] bir anlayış tasavvur edilemez. Eğer bunu, iddia ettikleri gibi teşbihe düşmemek için yapıyorlarsa, o zaman Allah'ın hiçbir sıfatını da kabul etmemiş olurlar. Çünkü onlar; "Allah bilir ama bizim bilmemiz gibi değil." diyorlar. İşte biz de; "Allah konuşur ama bizim konuşmamız gibi değil. Diğer sıfatları da böyledir." diyoruz. Hiç akıl kâim midir ki; "Güç yetirir ama bu güç yetirme kendisiyle kâim değildir; ya da O diridir fakat dirilik kendisiyle kâim değildir" denilsin? Peygamber efendimiz de duâ ederken; "Salih olsun günahkar olsun, hiçbir kulun daha güzelini söyleyemeyeceği, Allah'ın tam olan mükemmel kelimeleriyle istiâzede bulunurum."³⁸ demiştir. Acaba burada akli başında hangi insan; "Peygamber, mahluk olan kelimelerle Allah'a sığınmıştır." diyebilir? Hz. Peygamber'in istiâzede bulunmak maksadıyla yaptığı aşağıdaki duâların tümünde geçen ifadeler de Allah'ın sıfatlarıdır: "Allah'ım, gazabından rızâna, azâbından affına sığınırım."³⁹ "Hissettiğim ve sakındığım ağrının şiddetinden Allah'ın izzetine ve kudretine sığınırım."⁴⁰ "Altımdan [yer altı felaketleriyle] muâheze [helak] edilmekten senin azametine sığınırım."⁴¹ Aslında tüm bunlar başka yerde geniş olarak işlenmiştir. Burada sadece konuya küçük bir işaretle bulunacağım.

Sonraki dönem Hanefilerin çoğu, Allah kelâmının; "tek bir mânâdan ibâret olduğunu; çokluk, parçalanma [farklı farklı zamanlarda kelâmın vukûu] gibi konuların bu tek mânânın [fizik dünyadaki] mânâlara delâleti anlamına geldiğini, yoksa bu tek mânâda bir parçalanmanın söz konusu olmadığını" söylemişlerdir. "Yani dünyadaki kutsal metinler yaratılmış olup, ona kelâmullâh denmesinin sebebi, o tek mânâ olan kelâmullâha işaret etmesi ve o tek mânâyı ifade kalıplarına dökmesi hasebiyledir. Bundan hareketle, eğer bu ifade biçimi Arapça olursa adı Kur'an; İbrânice olursa Tevrat'tır. İfade biçimleri farklı farklı olmakla beraber [tek mânâ olan] kelâmullâh birdir. Bu metinlerin Allah'ın kelâmı olarak isimlendirilmesi de mecâzidir."

38 Müsned. 3/419.

39 Tirmizî, Cihâd, 26.

40 Müslim, Selâm, 24.

41 Nesâî, İstiâze. 60; İbn Mâce, Duâ, 14.

Bu anlayışın doğru olmadığını belirtmeliyiz. Çünkü böyle bir düşünce; "Zinaya yaklaşmayın."⁴² ayetinin, "Namazı kılın."⁴³ mânâsında olduğunu söylemek demektir. Âyete'l-Kürsî'nin müdâyene ayeti; İhlâs Sûresinin Mesed Sûresi olduğunu iddia etmektir.

İnsan bu konuda düşündükçe, bu görüşün ne kadar fâsit olduğunu ve selevin yoluyla örtüşmediğini görecektir. Gerçek şu ki Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'ın her birisi hakikî anlamda kelânullâhtır. Ayrıca Allah'ın kelâmı da aslâ tükenmez. Çünkü Allah Teâlâ dilediği zaman ve dilediği biçimde konuşagelmıştır, konuşacaktır da. Şu ayetlerde; "De ki; "Rabb'immin kelimelerini yazmak için deniz mürekkep olsa, Rabb'immin sözleri tükenmeden önce deniz tükenir. Yardım için bir o kadarını daha getirsek yine de yetmez."⁴⁴ ve "Yeryüzünde bulunan ağaçlar kalem olsa denizler mürekkep ve arkasından da yedi deniz ona yardım etse yine de Allah'ın kelimeleri tükenmez."⁴⁵ buyurmuştur. Şayet Mushaf'ta yer alan metinler Allah kelâmının bizzat kendisi değil de sadece onun bir ifadesinden ibaret olmuş olsaydı, o zaman cünüp olan birinin onu okuması da haram olmazdı. [Tüm bu iddiaların aksine] Allah'ın kelâmı, İmâm-ı A'zam'ın da belirttiği gibi, dillerde okunan, mushaflarda yazılan ve hafızalarda korunanın adıdır. [Kelânullâh oluşu] buraların her birinde mecâzî değil hakikî anlamıyladır.

Eğer bir kimse kalkar da; "Mushaflarda yazılı olanlar Allah'ın kelâmıdır." derse, bundan doğru ve hakikî bir mânâ anlaşılır. Yine birisi; "Mushafta filan kimsenin hattı vardır." derse, bundan da doğru ve hakikî bir mânâ anlaşılır. Bir başkası da kalkar; "Mushafta ayet yazımında kullanılan mürekkep vardır." derse, bundan da doğru ve hakikî bir mânâ anlaşılır. Bir kimsenin "Mushafta mürekkep vardır." dediğinde ortaya çıkan zarfiyyet ile, "Kur'ân'da gökler ve yerler, Muhammed ve İsa vb vardır." şeklindeki zarfiyyet farklıdır. Bu iki ifade, "Onda filanın hattı vardır." diyenin sözüyle de farklılık arz eder. Bu üç ifadedeki anlam da, "Onda Allah'ın kelâmı vardır." diyenin sözünden farklıdır. Bu mânâlar arasındaki ayırımı farkedemeyen kimse, doğru yolu bulamamış, şaşırılmış olur. Okuyucunun tilâvet esnasındaki okuması [kırâat] ile Cenâb-ı Hakk'ın sözü olan ve okunan [makrû'] arasındaki fark da böyledir. Burada da doğruyu bulamayan, şaşırıp kalmış demektir.

Mesela bir insan yol üstünde meşhur bir hattatın hattıyla; "ألا كل شيء"

42 17 İsrâ 32.

43 22 Hacc 78; 58 Mücadele 13.

44 18 Kehf 109.

ما خلا الله باطل: Gözünüzü açın, Allah'tan başka her şey boştur." yazılı bir kağıt parçası görse hemen, "Bu Lebîd'in (H.41) sözüdür. Yazı ise filan hattata aittir."⁴⁶ der. Bu sözlerin tümü hakîkî anlamlardır. Yazının yazıldığı mürekkep de gerçektir. Bu gerçekler birbirleriyle de karışmaz.

Kur'ân kelimesi bir masdardır. Bazen bu masdarla; "Sabah okumasını da unutma, muhakkak ki sabah okumasına melekler şahittir."⁴⁷ ayeti ve "Okumayı seslerinizle süsleyiniz."⁴⁸ hadisinde geçtiği gibi "okumak" anlamı kastedilir. Bazen de bu masdarla "makrû" yani "okunan" kastedilir. Örneğin; "Kur'ân'ı okuduğunda kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."⁴⁹ ve "Kur'ân okunduğunda onu dinleyin ve susun, umulur ki merhamet olunursunuz."⁵⁰ ayetleri ile; "Bu Kur'ân yedi harf üzere indirildi."⁵¹ hadisinde geçen "Kur'ân" masdarı bu yüce Kitab'ın metni anlamındadır.

Fizik dünyada hadiselerin ya da cisimlerin; bazen objesi, bazen zihni tasavvuru, bazen kelimelerle telaffuz edilmesi ve bazen de şekiller halinde varlıklarının olması söz konusudur. Soyut şeyler ise, önce zihinde canlandırılır sonra telaffuz edilir ve en sonunda şekillere [yazı kalıplarına] dökülür. Bunun sayfalara geçirilmesi ise dördüncü aşamadır. Oysa kelâmullâh ile Mushaf arasında bu türden bir ilişki söz konusu değildir. Tam tersine Mushaf'taki kelâm; dilsel ya da zihinsel bir aracı ya da işlev olmadan yazılan şeydir. [Yani kelâmullâh istihâleye uğramamıştır.]

Kelâmullâh'ın; "زبر الأولين": Öncekilerin toplaması",⁵² "رق منشور": İnce deri",⁵³ "لوح محفوظ": Levh-i Mahfûz"⁵⁴ ya da "كتاب مكنون": Saklı bir Kitap"⁵⁵ bulunuyor olmasındaki farklı anlamlar da ortadadır. Allah Teâlâ'nın; "şüphesiz Kur'ân öncekilerin toplamasında vardır." derken kastı, o toplanmışlarda Kur'ân'ın zikri ve vasfının bulunması ve (oralarda) Kur'ân'dan

45 31 Lokman 27.

46 Buhârî. Menâkıbu'l-Ensâr, 26; Edeb, 9; Rikâk, 29; Müslim, Birr, 2-6.

47 17 İsrâ 78.

48 Buhârî, Tevhîd, 52; Ebû Dâvûd, Vitri, 20; Nesâî, İftitâh, 83; İbn Mâce, İkâme, 176; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'ân, 34; Müsned, 4/283, 285, 296, 304.

49 16 Nahl 198.

50 7 A'râf 204.

51 Buhârî, Husumât, 4; Bed'u'l-Halk, 6; Fedâilü'l-Kur'ân, 5; İstîtâbe, 9; Tevhîd, 53; Müslim, 264, 270, 272.

52 26 Şuarâ 196.

53 52 Tûr 3.

54 85 Burûc 22.

55 56 Vâkıa 78.

haber verilmesi anlamındadır. Nitekim bunlarda Hz. Peygamber'in de vasfı zikredilmekteydi. [Bu ayeti böyle anlamak gerekmektedir] çünkü Allah Teâlâ Kur'ân'ı başkasına değil bizzat Hz. Peygamber'in kendisine indirmiştir. Bu yüzden "toplantı" kelimesi kullanılmış, "sahifeler" ya da "deri parçası" denilmemiştir. Çünkü "زُبْر" kelimesi "زُبْر" ve "زُبُور" kelimelerinin çoğuludur. "الزُّبْر" ise "yazma ve toplama" anlamına gelir. Ayetteki "زُبْرِ الْأَوَّلِينَ" terkibi, "مزبور الأولين: Öncekilerin toplaması" anlamına gelir. Lafzın bizzat kendisi ve türetilmiş bu hali bile kastedilen mânâyı ve Kur'ân'ın mükemmelliği ile çelişkiden uzak oluşunu ispata yeterlidir. Bu ayet-i kerîme; "Yanlarındakini yazılı buldukları elçiye..."⁵⁶ ayetindeki mânânın aynıdır. Buradaki maksat da, "elçinin vasıflarını bulurlar" anlamını ifade etmeye yöneliktir.

Ancak; "ince deridedir", "Levh-i Mahfuz'dadır" ve "saklı bir kitaptadır" ayetlerinde durum farklıdır. Çünkü mef'ûl-ü fihîn âmili bazen; "استقر", "كان", "حصل" vb fiiller gibi umûm ifade eden fiillerden olur. Bazen de bunlara "مكتوب: Yazılıdır" lafzı takdir edilir. Yani "مكتوب في كتاب: Kitapta yazılıdır." ya da "مكتوب في رق منشور: İnce deride yazılıdır" şeklinde değerlendirilir. Öte yandan "الكتاب" kelimesi de bazen, üzerinde yazının bulunduğu "sayfa" anlamına geldiği gibi, bazen de sayfa üzerinde "yazılı olan söz" mânâsına gelir. [Hal böyle olunca] kelâmullâhın kitaba yazılması ile hâricte mevcut olan somut şeylerin yazıya geçirilmesinin ayrı ayrı şeyler olduğu bilinmelidir. Çünkü somut şeylerin kitaba yazılması onun bizzat aynıyla geçirilmesi olmayıp sadece vasıflarının yazıya geçirilmesidir. İnsan bunları göz önünde bulundurdukça aralarındaki farklılıklar da iyice açığa çıkacaktır.

Allah Teâlâ'nın hâricî dünyada kelâmının hakikî anlamda var olması demek, kelâmı bizzat Allah Teâlâ'dan ya da O'nun adına aracılık yapan birinden/bir şeyden işitmek demektir. Dinleyen kimse bu kelâmı işittiği anda onu idrak etmiş ve ezberlemiştir. Allah'ın kelâmı, işitilebilen ve ezberlenebilendir. Eğer onu işiten kimse; "Kelâm okunmuştur." derse, onun için bu kelâm, tilâvet edilmiş olarak kelâmullâhtır. Eğer onu işiten kimse yazıya dökmüşse, bu sefer kelâm yazılmış olur ve o kimse için şekillerle ifade edilmiş demektir. Kelâmullâh tüm bu anlamlarda reel gerçekliğe sahiptir ve bunun inkarı doğru değildir. Oysa mecaz dediğin şey, her zaman için aksi de söylenebilendir.

Bir kimsenin, "Mushaf'ta Allah'ın kelâmı yoktur." ya da "Kur'an'ı okuyan kimse Allah'ın kelâmını okumuş değildir." demesi câiz olmaz. Çünkü Allah (cc); "Eğer bir kafir güvence dileyip yanına gelmek isterse ona izin ver ki kelâmullâhı işitebilsin."⁵⁷ buyurmaktadır. Burada şahsın kelâmullâhı Allah'tan dinlemesi diye bir şey söz konusu değildir. Sadece o kelâmı tebliğ edenden işitmektedir. Ayrıca bu ayet; "Dinlenen şey kelâmullâhın bizzat kendisi değil, onun ifadelendirilmiş şeklidir" diyenin sözünün de yanlış olduğuna delildir. Çünkü Allah (cc) ayette; "kelâmullâhın ifadesi olan bir şeyi dinlemek için" şeklinde değil, "kelâmullâhı işitebilsin diye" şeklindedir. Doğru olan bunun, gerçek anlamda kelâmullâh olmasıdır. Her kim ki mushaflarda yazılı olanların kelâmullâhın bizzat kendisi olmayıp, bir şekilde onun ifadesi ya da hikayesi olduğunu savunuyorsa; Kitap, sünnet ve selef-i sâlihînin yoluna uymamış olur ki sapıklık olarak bu kadarı yeter de artar bile...

Öte taraftan Şeyh Tahâvî'nin söylediği bu söz de; "Allah'ın kelâmı bir mânâdan ibâret olup işitilmesi mümkün değildir. İşitilen, okunan ve yazılanlar ise kelâmullâhın bizzat kendisi değil, olsa olsa onun bir tür ifadelendirilişidir." iddiasına cevaptır. Çünkü üstad; "Allah'ın sözü, bizzat O'ndan çıkmıştır." demektedir. Seleften bazıları da aynı şeyi söylemiş ve hatta ilâveten; "Ve kelâmullâh tekrar Allah'a dönecektir." demişlerdi. Selef özellikle "Allah'tan çıkmıştır." dedi. Çünkü Cehmiyye ve diğer bir kısım insanlar, Allah'ın kelâmı bir yerde yarattığını ve kelâmın bu mahalden çıktığını iddia etmektedir. Oysa selef; "Kelâm O'ndan çıkmıştır." dedi. Yani konuşan bizzat Allah Teâlâ'nın kendisi olup kelâm bir başka mahalden çıkmış değildir. Bu yüzden Allah (cc); "Bu Kitab'ın indirilmesi, azîz ve hikmet sahibi Allah'tandır."⁵⁸ "Fakat benden... sözü çıkmıştır."⁵⁹ ve "Ruhu'l-Kudüs onu, gerçek olarak [reel bir gerçekliğe tekâbül eder halde] Rabb'inden indirdi."⁶⁰ buyurmaktadır. Selefin; "ve kelâm tekrar Allah'a dönecektir" şeklindeki sözünün anlamı ise, bazı hadislerde geçtiği gibi,⁶¹ Kur'an'ın hâfızalardan ve mushaflardan alınıp, buralarda kelâmullâh namına hiçbir şeyin kalmayacak olmasıdır.

57 9 Tevbe 6.

58 39 Zümer 1.

59 32 Secde 13.

60 16 Nahl 102.

61 İbn Mâce. Fiten. 26.

Tahâvî'nin; "Söz olarak Allah'tan çıkmış olmakla birlikte keyfiyeti mechuldür." ifadesi, Allah Teâlâ'nın mecâzî olarak mı, yaksa hakikî anlamda mı mütekellim olduğunu söylemek için değil; hakikî anlamda mütekellim olan Allah'ın (cc) söz olarak nasıl konuştuğunun bilinmemesini anlatmak içindir.

"O kelâmını elçisine vahiy yoluyla indirmiştir." sözünden kastı ise, meleğin bu kelâmı Allah'tan işitmesi, Hz. Peygamber'in de Cebrâil'den bu kelâmı işitmesi ve insanlara tilâvet etmesidir. [Buna işaretlerle] Allah (cc); "Onu bir Kur'ân olmak üzere ayet ayet ayırdık ki insanlara dura dura okuyasın, hem de tenzîl sûretiyle kısım kısım indirdik."⁶² buyurur. Bir başka ayette ise; "Cebrâil senin kalbine Kur'ân'ı, uyarıcılardan olasın diye apaçık bir Arap diliyle indirmiştir."⁶³ buyurur.

Öte yandan tüm bu inzal işlemlerinden, Allah Teâlâ'nın uluvv [yukarıda olma] vasfına sahip olduğu da ortaya çıkar. Eğer bu son sözümüze; "Kur'ân'ın inzâli de; yağmur, demir ve sekiz çift hayvanın inzâli gibidir. [Dolayısıyla bundan uluvv sıfatını çıkaramazsınız]." diye itiraz edilirse şöyle cevap veririz: Kur'ân'ın bizzat kendisi, indirilmesi ile ilgili olarak "من الله: Allah'tan" ifadesini kullanmaktadır. Nitekim; "حم تنزيل الكتاب من الله العزيز الحكيم"⁶⁴, "تنزيل" "64", "من الرحمن الرحيم فيها يفرق كل أمر حكيم"⁶⁶, "تنزيل من حكيم حميد"⁶⁵, "من الرحمن الرحيم والذين آتيناهم الكتاب"⁶⁸, "فأتوا بكتاب من عند الله"⁶⁷, "أمراً من عندنا"⁷⁰ "قل نزله روح القدس من ربك" ve "يعلمون أنه منزل من عند ربك بالحق"⁷⁰ ayetlerinde de bu vardır. Oysa yağmurun indirilmesi; "من السماء: Gökten" kaydıyla zikredilmiştir. Semâ da, yüksekliğin ve yukarıda olmanın ifadesidir. Bir başka ayette yağmurun; "من المزن: Buluttan";⁷¹ diğer bir yerde ise "من المعصرات: Sıkışık bulutlardan"⁷² indirildiği zikredilir. Demir ve hayvanların indirilmesi ise herhangi bir kayıtle bağlanmayıp mutlak olarak zikredilmiştir.

62 17 İsrâ 106.

63 26 Şuarâ 195.

64 39 Zümer 1.

65 42 Fussilet 2.

66 32 Secde 42.

67 44 Duhân 3-5.

68 28 Kasas 49.

69 6 En'âm 104.

70 16 Nahl 102.

71 57 Vâkıa 69.

72 78 Nebe' 14.

Bu son ikisinin inzâliyle yağmurun inzâli ve tüm bunlarla Kur'an'ın inzâli nasıl olur da birbirine benzer? Demir dediğin dağlardaki madenlerden çıkartılır ki dağlar, yeryüzünün yükseklikleridir. Hatta bu yüzden, çıkartıldığı dağlar ne kadar yüksek olursa demirin kalitesi de o kadar iyi olur derler. Hayvanların vücûda gelmesi ise erkeğin suyunun dışının rahmine indirilmesiyle gerçekleşen çiftleşme sayesinde olur. Bu yüzden ayette [kesret ifadesi fazla olan] "نَزَّلَ" değil [daha az olan] "أُنزِلَ" denilmiştir. Daha sonra ceninler [yavru olarak] ana karnından yere inerler. Bilindiği gibi çiftleşme esnasında erkek hayvanlar dişilerin üzerine çıkarlar ve erkeğin suyu dışının rahmine iner. Doğum esnasında da dişi hayvan yavrusunu yukarıdan aşağıya doğru bırakır. Bu duruma göre "وَأَنْزَلْ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ" ayeti iki anlama gelmektedir: Birincisi ayetteki "من" harf-i cerrinin cinsi beyan için gelmiş olması halinde; "size hayvan cinsini indirdik" mânâsı ortaya çıkarır. İkincisi ise hayvanların ilk defa yaratılışının ifadesidir. Bu iki vecih aynı şekilde; "جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ" : [Allah (cc)] size kendi nefislerinizden çiftler ve hayvanlardan çiftler yapmıştır."⁷³ ayeti için de söz konusudur.

Tahâvî'nin; "Müminler Kur'an'ın hakikaten Allah'ın kelâmı olduğuna ve o kelâmın, mahlukatın kelâmı gibi yaratılmış olmadığına tam anlamıyla iman etmişlerdir." sözünde Mu'tezile ve diğerlerine açıkça bir reddiye vardır. Ayrıca Tahâvî'nin, "hakîkî anlamıyla" demesi, "kelâmın Allah Teâlâ'nın kendisi ile kâim olan bir mânâdan ibaret olduğunu ve işitilmediğini" -ki buna kelâm-ı nefsi de denir- söyleyenlere verilmiş bir cevaptır. Çünkü kendisinde kelâm-ı nefsi bulunan ve fakat konuşamayan [bir zât için] gerçek anlamda kelâm sıfatına sahiptir denemez. Eğer bunu söyleyebilmek câiz olsaydı, dilsiz birinin de konuşabilir addedilmesi gerekirdi. Ayrıca Kur'an-ı Kerîm'de hiçbir kayıt koymadan; "كَلِمَاتِ اللَّهِ: Allah'ın kelâmı" ya da "قَوْلِ اللَّهِ: Allah'ın sözü" denmesi de yanlış olurdu.

Öte yandan Allah'ın kelâmına "kelâmın hikayesi" ya da "bir tür ifade" demek de doğru olmaz. Örneğin bir dilsiz el kol hareketleriyle bir şey anlatsa karşısındaki şahıs da onun maksadını anlasa ve bu anladığını yazsa bu, dilsizin söylediğini tam olarak yazmak değil, anladıklarını [kendince] ifade etmek olur. Bu örnek, Allah'ın kelâmı hakkında bunu söyleyenlerin görüşüne tıpatıp uymaktadır. Her ne kadar onlardan hiçbirisi Allah'ı dilsiz diye isimlendirmiyorsa da, onlara göre de melek Cebrâil Allah'ın kelâmından kendi başına var olan ama sesler ve harfler şeklinde duymadığı, salt mânâyı anlamış ve daha sonra

onu [kendince] ifade etmiştir. Kur'ân'ın harfler, kelimeler şeklinde dizilmesi ve Arapça yazılmasını ihdas eden de Cebrâil'in bizzat kendisidir. [Onlara göre ikinci bir ihtimal de] Allah u Teâlânın melek olmaksızın hava gibi bir takım somut varlıklarda bu ifadeyi yaratmasıdır.

Allah'ın kelamı için; "o tek bir mânâdır" diyenlere şunu sormak isteriz: "Acaba Musa (a.s.) bu mânânın tümünü mü yoksa bir kısmını mı işitti?!" Eğer; "Hepsini." diyorlarsa o zaman Allah'ın bütün kelamını işittiğini iddia etmiş olurlar ki bunun saçmalığı ortadadır. Eğer; "Bir kısmını işitmiştir." diyorlarsa o zaman bu mânâ parçalanmış olur. Allah'ın kendisiyle konuştuğu ya da kelamını indirdiği diğer şeylerin tümü için de kelamın parçalanması söz konusu olurdu. Acaba Allah (cc) meleklerle; "Yeryüzünde bir halife yaratacağım."⁷⁴ ve "Adem'e secde edin!"⁷⁵ dediğinde bu, kelamının tümü mü yoksa bir bölümü müydü? Eğer; "Tümüydü." diyorlarsa bu ancak inatçılıktır. "Bir bölümüydü." diyorlarsa o halde kelamın bölünmüşlüğüne savunmuş olurlar.

"كلام" ve "قول" lafızlarının mutlak olarak ne anlama geldiği hususunda dört farklı görüş vardır:

1- Bu kelimeler hem lafza hem de mânâya aynı anda delâlet ederler. Örneğin *insan* kelimesi hem beden hem de ruhu kapsamaktadır. Bu selef-i salihinin görüşüdür.

2- "كلام" ve "قول" sadece lafza işaret etmekte olup anlam bu müsemmânın bir parçası değildir. Anlam sadece bu kelimenin müsemmâsının delâleten işaret ettiği'dir. Bu görüş Mu'tezile vb'nin görüşüdür.

3- Bunlar sadece mânânın ismidirler. Bu ismin aynı zamanda lafız için kullanılıyor olması ise mecâzidir. Çünkü lafız mânâya delâlet etmektedir. Bu görüş de İbn Küllâb ve takipçilerine aittir.

4- Kelam ve kavl, lafız ve mânâya müştereken işaret eder. Bu görüşü de Küllâbiye'den sonraki bir gurup savunmaktadır. Yine bunlara ait olan ve Ebû'l-Hasen'den rivâyet edilen beşinci bir görüş daha vardır ki o da bu lafızların "kelâmullâh hakkında mecaz ama kelamülbeşer için hakikî anlamda kullanılmış" olduğudur. Çünkü beşerin kelamı beşer ile kaim olur. Kelamın da bir konuşan var olmadan meydana gelmesi mümkün değildir. Oysa Allah'ın kelamı Allah ile kaim değildir. Öyleyse bunun Allah'ın kelamı olması düşünülemez." Bu konu daha önce geçtiği yerlerde genişçe ele alınmıştır.

74 2 Bakara 30.

75 2 Bakara 34.

Kelamullahın bir mânâdan ibaret olduğunu söyleyen ve delil olarak ta Ahtal'ın (H.91): “Şüphesiz ki kelam kalpte olandır. Dil sadece kalpte olana delil kılınmıştır.” sözünü söyleyen kimsenin istidlâli de tuhaftır. Çünkü, eğer biri kalkıp ta Sahiheyn'den bir hadisi delil getirseydi- ulemanın doğruluğuna ve hadisleriyle amel edilebilmesine ittifakla karar vermiş olmasına rağmen- “Bu, haber-i vahiddir.” der geçerlerdi. Peki nasıl oluyor da; “Bu şiir Ahtal'ın olmayıp onun adına uydurulmuştur. Ayrıca divanlarda da yoktur.” denilmesine rağmen kalkıp bunu delil olarak ileri sürüyorlar?! Yine bir görüşe göre Ahtal, “kelam” değil “beyân” demiştir ki bu daha doğru olur. Ahtal'ın “kelam” dediğini kabul etsek bile bu şiir ile istidlalde bulunmak doğru değildir. Çünkü [Ahtal bir Hristiyandı] Hristiyanlar kelamın mânâsı hakkında doğru bilgiye sahip değildirler. Onlar, İsa'nın Allah'ın bizatihi kelimesi olduğunu ve Tanrı'dan bir parçanın insanla birleştiğini iddia etmektedirler. Yani Tanrı'nın bir cüz'ü insanın bir cüz'üyle birleşmiştir. Peki, dilde kelamın ne anlama geldiğini bilmeyen bir Hristiyanın sözü delil olarak alınır da, Arap dilinde herkesçe bilinen anlamı bir kenara atılır mı? Bu haliyle doğru kabul etsek bile anlam yine doğru olmayacaktır. Çünkü bu iddia dilsiz bir kimseyi duyulabilen bir kelamla konuşmuş saymaktadır. Bu mesele daha önce genişçe izah edilmiştir. Burada sadece işaret edildi.

Bu şiirde diğer bir tuhaflik da, bu söz ile Hristiyanlıktaki, Tanrı'nın insanla birleştiğini savunanların görüşü arasındaki benzerliktir. Çünkü Hristiyanlar kelâmullâh için; “O, Allah'ın zatı ile var olan bir mânâ olup işitilmesi mümkün değildir. Duyulan söz dizimleri ise yaratılmıştır.” demektedirler. Kadîm olan bir mânânın yaratılmış olan bir söz ile telifi Hristiyanların İsa hakkında ileri sürdükleri ittihad fikriyle karışmışa benziyor. Şu benzerliğe bir bak! Ne kadar da ilginç!...

Kelam hususunda; “O kişinin iç aleminde var olan bir şeyden ibarettir.” diyenlerin görüşünü Hz. Peygamberin; “Bizim şu namazımızda beşer kelamı namına bir şey konuşmak caiz olmaz.”⁷⁶ ve “Allah kendi takdirinde dilediğini sonradan ihdâs eder. Sonradan ihdâs ettiklerinden birisi de namazda konuşmamanızdır.”⁷⁷ sözleri reddetmektedir. Ayrıca âlimler de; “geçerli herhangi bir sebebe mebni olmadan namazlarda kasten konuşulursa bunun namazı bozacağına” ittifak etmişlerdir. Oysa; “kalben, dünyevi herhangi bir işin onaylanması, ya da istenmesinin namazı bozmayacağına” da tümü ittifak etmiştir. Sadece kalpten geçenlerin lafza dökülmesi namazı bozmaktadır. Tüm

76 Müslim. Mesâcid, 33: Dârimî, Salât, 167: Nesâî, Sehv, 20.

77 Nesâî. sehv. 20: Buhârî, Tevhid, 42; Dârimî. Salât, 166.

müslümanların ittifakı ile kalpte kilerin kelam olmadığı bilinen bir husustur. Yine Hz. Peygamberden rivâyet edilen ve Buhârî ile Müslim'de geçen hadiste; *"Allah ümmetimden, konuşmadıkları ve fiiliyâta dökmedikleri müddetçe kalplerinden geçenleri bağışlamıştır."*⁷⁸ buyurmaktadır. Yüce nebi, telaffuz edilmediği sürece, Allah'ın (cc) iç konuşmaları bağışlamış olduğunu haber vererek, telaffuz edilmek sûretiyle yapılan konuşma ile iç konuşmaları birbirinden ayrı tutmuş ve birinci türden bir konuşma olmadığı müddetçe muâheze altına alınılmıyacağını haber vermiştir. Tüm anlatılanlardan kastedilen, alimlerin ittifakıyla, dilin telaffuz etmesiyle kelamın gerçekleşeceği. Arap dilinde buna kelam denebilmesi ancak bu şartla mümkündür.

Çünkü şeriatın sahibi bize Arap dilinde hitap etmiştir. Yine Tirmizî'nin Sünen'inde geçen bir hadise göre Muaz (r.a.) Hz. Peygamber'e; *"Ya Rasûlallah, konuştuklarımızdan sorumlu tutulacak mıyız?"* diye sorar. Hz. Peygamber de; *"İnsanları yüz üstü cehenneme sürükleyen de, dillerinin telaffuz ettikleri değil midir?"*⁷⁹ buyurur. Böylece kelamın ancak lisan ile olabileceğini belirtir. *"Kavl"* ve *"kelam"* lâfızlarıyla bunların mazi, muzari, emir ve ism-i fâil türevlerinin lafzen mi yoksa manen mi olduğu, ancak Kitap, Sünnet ve Arap Dili Kaynaklarına müracaatla bilinebilir. Sahabe ve Tabiün arasında kelamın ne anlama geldiği hususunda bir ihtilaf yoktu. İhtilaf ehl-i bidat ile Sünnilerde sonradan türeyen müteahhirun ulemânın bazıları arasında ortaya çıktı.

Kuşku yok ki *"kavl"*, *"kelam"* vb şeylerin mânâlarını tespit etmek için ille de bir şâirin sözünü ihtiyaç yoktur. Çünkü önceki dilciler nasıl baş, el, ayak vb şeyleri dilde kullanıyor ve mânâlarını biliyordusalar, *"kelam"*ın da mânâsını pekâlâ biliyorlardı.

[Şunu da belirtmeliyiz ki] kelam hakkında; Allah'ın zatında var olan bir mânâ olup okuyucu tarafından okunan, ezberlenen, yazılan ve işitilen metinler bu mânânın bir hikayesi olup mahluktur." diyenler de farkına varmadan Kur'an'ın mahluk olduğunu söylemektedirler. Çünkü Allah (cc): *"De ki: Eğer insanların ve cinlerin tümü bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansa, getiremezler."*⁸⁰ buyurmaktadır. Acaba Allah (cc) kendinde var olan [ama hiç duyulmamış olan] mânâları mı, yoksa fizik dünyadaki okunan ve işitilen kelamı mı kastetmiştir? Şüphesiz ki bu dünyadaki okunan ve işitilen kelama işaret etmiştir. Burada Allah'ın (cc) zatında var olan bir mânâyâ işaret edilmediği gibi

78 Buhârî, İtk. 6: Talâk, 11; Eymân, 15; Müslim, İmân, 201, 202; Tirmizî, Talâk, 8; Nesâî, Talâk, 22; İbn Mâce, Talâk, 14, 16.

79 Tirmizî, İmân, 8; Müsned, 5/231, 236, 237.

80 17 İsra 88.

zaten bu mânâlar ne indirilmiş, ne okunmuş, ne de işitilmiştir. Ve yine sormak isteriz: "Acaba Allah (cc) ayette "Bir benzerini getiremezler." derken "Benim kendi zatında var olan, onların işitmedikleri ve bilmedikleri ve yine nefsimde var olmakla birlikte ulaşılabilmesi ve anlaşılabilmesi asla mümkün olmayan şeylerin benzerini getiremezler." mi demek istemiştir?"

Şimdi biz kalkar da; "Ayet hem Allah'ın (cc) nefsinde var olan hem de onun bir şekilde hikayesi olan; okunan, yazılan ve işitilen şeye işaret etmiştir. Yoksa sadece Allah'ın zatında var olan mânâyâ işaret etmiş değildir." dersek, bu düpedüz Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylemektir. Hatta bu iddiada olanlar Mu'tezile'den de kördür. Çünkü bir şeyin hikayesi demek o şeyin [aslı değil] benzeri ve örneği demektir. İşte bu tür bir iddiada bulunanlar Allah'ın (cc) sıfatlarının da O'nun aynısı değil bir tür hikayesi olduğunu savunmuş olurlar. (Ayrıca) buna göre Kur'ân, kelamın bir hikayesi olmuş olsaydı, o zaman benzerini getirmek de mümkün olurdu. Peki bu durumda müşriklerin aciz kalmalarının bir anlamı kalır mıydı?

Bunların iddialarına göre Kur'ân okuyan bir kimse [aslında] sesler ve harfler olmayan sesler ve harfler telaffuz etmektedir. Halbuki Kur'ân tertemiz sayfalarındaki bölüm bölüm süre ve satır satır âyetten başka bir şey değildir. Yüce Allah (cc) şu âyetlerde: "Benzeri uydurma on süre getirin."⁸¹ "Hayır "O, kendilerine ilim verilenlerin sadrında apaçık âyetlerdir. Ayetlerimizi ancak zalimler inkar eder."⁸² ve "Allah indinde, kadri yüce, tertemiz sayfalaradadır."⁸³ buyurmaktadır. Öte yandan Kur'ân'ın tek bir harfine de on hasene verilmiştir. Hz. Peygamber; "Dikkat "الم" bir harftir demiyorum "ل" bir harf "ج" bir harf "م" bir harftir."⁸⁴ buyurmuştur. O, hafızların zihinlerinde ezberde tutulan ve okuyucuların dilinden de dinlenendir.

Şeyh Nesefî "el-Menâr" isimli eserinde şöyle der: "Kur'ân hem lafız hem de mânânın ismidir. Fıkıhçıların görüşü de budur. Ebû Hanîfe kendisine nisbet edilen; "Namazda Farsça Kur'ân okunması kıraat için yeterlidir." görüşünden sonradan vazgeçmiş ve "Arapçaya gücü yetmese dahî Arapçanın dışında bir dille namazda kıraatte bulunmak câiz değildir." demiştir. Hatta fıkıhçılar; "Eğer bir kimse Arapçanın dışında bir dille kıraatte bulunuyorsa

81 11 Hud 13.

82 29 Ankebut 49.

83 80 Abese 13-14.

84 Tirmizi, Sevâbu'l-Kur'ân, 16.

ya deli olduğu düşünülür ve tedavisine gidilir ya da zındık denip katledilir. Çünkü Allah bu dil ile konuşmuştur. Ayrıca Kur'an'ın icâzı ancak lafız ve mânâ birlikte olduğunda gerçekleşmiş olur." demişlerdir."

Şeyh Tahâvî'nin; "Kim Kur'an'ı iştir de bunun beşer sözü olduğunu söylerse küfre girmiş olur." sözünden, Kur'an'ın Allah'ın (cc) kelâmı olduğunu kabul etmeyenin küfre gireceğine dair ihtilaf olmadığı anlaşılır. Hatta; "Kur'an için, Hz. Muhammed'in ya da -melek veya beşerden- bir başkasının sözüdür." demek dahî küfre götürür. Öte yandan, Kur'an'a Allah'ın kelâmı demekle birlikte onu kendince yorumlayan ve tahrif eden de, söylendiği anda kişiyi küfre sokan şeylerden biri olan; "Bu ancak bir insanın sözüdür."⁸⁵ diyen kimsenin durumuna düşmüş olur. Bu konuda söyleyeceklerimiz, inşaallah Şeyh Tahâvî'nin; "Haramı helâl saymadığı müddetçe ehl-i kiblede kimseyi tekfir etmeyiz." sözünde gelecektir.

Üstad Tahâvî'nin "Kur'an beşerin sözüne de benzemez." sözünden kastı, onun en yüce, en fasih ve en doğru söz olmasıdır. Allah (cc); "Allah'tan daha doğru sözlü olan var mıdır?,"⁸⁶ "De ki; 'Eğer ins ve cin bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek için bir araya toplansalar; getiremezler.'"⁸⁷ "De ki; Benzeri uydurma on sûre getirin."⁸⁸ ve "De ki; Benzeri bir sûre getirin."⁸⁹ buyurmuştur. Arapların en fasihi olmaları ve İslam'a haddinden fazla düşman olmalarına rağmen, Kur'an'ın bir sûresinin benzerini getirmekten aciz kaldılar. Bundan dolayı Hz. Peygamberin, gerçekten de Allah (cc) tarafından gönderildiği gün gibi ortaya çıktı.

Üstelik Kur'an'ın icâzı da tek yönlü olmayıp hem lafız hem de mânâ yönüyledir. Bu da onun, bozuk olmayan apaçık bir Arapça Kur'an olması yani Arap dilinde inmesiyle ilgili bir durumdur. Kur'an'ın bir beşer lisanına benzetilmemesi ise kelâmullah'ın telâffuz edilebilmesi ama hem lâfız hem de mânâ yönüyle muciz olması hasebiyledir. Yoksa kelimeler ve harfler [müstâkillen] muciz değildirler. [Zaten] sûre başlarında bulunan hurûf-u mukattaalarla buna dikkat çekilmiştir. Yani bu Kur'an, Arapların ifade üsluplarında ve onların konuşup anlaştıkları dille inmiştir. Görmez misin ki Allah (cc) hurûf-u mukattaalardan sonra ekseriyetle Kur'an-ı Kerim'i zikrediyor?!.. Örneğin; "Elîf Lâm Mîm. Bu kitap içerisinde hiç bir şüphe olmayandır."⁹⁰ "Elîf Lâm

85 74 Müddessir 25.

86 4 Nisa 87.

87 17 İsrâ 88.

88 11 Hud 38.

89 10 Yunus 38.

Mîm. Hây ve Kayyûm olan Allah (cc)'dan başka ilâh yoktur. Kitabı sana hak olarak indirmiştir."⁹¹ "Elif Lâm Mîm Sâd. Sana indirilen Kitap."⁹² ve "Elif Lâm Râ. Bunlar hikmetli Kitabın âyetleridir."⁹³ âyetlerinde böyledir. Diğer hurûf-u mukattaalarda da durum budur. Bu âyetler, Rasûlullah'ın onlara, bilmedikleri, tanımadıkları bir şey getirmediğine dikkat çekmektedir. Tam tersine onlara ana dillerinde hitap etmiştir.

Fakat yanlış görüş sahibi kimseler beşer sözüne benzemediği tezinden hareketle Allah'ın (cc) Kur'ân ile konuşmasını ve Cebrâil'in de onu işitmiş olmasını inkâr etmeye yeltendiler. Yine; "Allah hiçbir şeye benzemez."⁹⁴ âyetine dayanarak O'nun sıfatlarını kâbul etmemeye kalkıştılar. Oysa âyetin devamı olan; "Allah, işiten ve görendir." kısmında bunlara reddiye vardır. Yine; "Kur'ân'ın bir sûresinin benzerini getirin."⁹⁵ âyetinde Kur'ân'ın bir harfini dahî beşer kelâmından saymayanlara cevap vardır. Çürkü Kur'ân; "bir harf" ya da "bir kelime"nin benzeri demeyip "bir sûre" demiştir. Kur'ân'daki en kısa sûre ise asgârî üç kısa âyettir. Bu yüzden Ebû Yusûf ve İmam Muhammed "Namazda kıraat için yeterli olan miktar üç kısa âyet ya da (buna denk) bir uzun âyettir. Çünkü mucizlik ancak bu miktarda gerçekleşmiş olur." dediler.

90 2 Sakara 1-2.

91 3 Al-i İmran 1-3.

92 7 A'râf 1-2.

93 10 Yunus 1-2.

94 42 Şûrâ 11.

95 10 Yunus 38.